

סימן ל

כיבוס בגדי חול במוצאי ת"ב שחל ביום ה'

כ' מנחם אב תשס"ט

שאלה:

השנה חל תשעה באב ביום חמישי. האם מותר לכבס ולהסתפר כבר במוצאי ת"ב, מבלי להמתין לחצות היום של י' באב? ובהנחה שמותר – האם מותר לכבס גם בגדים שאין צורך בהם לכבוד שבת?

תשובה:

א. איסור כיבוס במוצאי תשעה באב

לגבי שבוע שחל בו תשעה באב פסק מרן השו"ע (או"ח סי' תקנ"א ג'): "שבוע שחל בו ת"ב אסורים לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללובשו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב". מדברי השו"ע עולה שאיסור זה פוקע מייד עם צאת התענית, כפי שכתב (שם סעיף ד'): "לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד".

הרמ"א (שם ס"ד) חולק ומרחיב את איסור הכיבוס כבר מר"ח אב, ואת איסור התספורת מ"ז בתמוז, ואינו מזכיר שום הרחבת איסור לגבי מוצאי ת"ב, ומשמע שמסכים בדבר זה עם השו"ע.

אמנם לגבי איסור אכילת בשר ושתיית יין כתב השו"ע (או"ח סי' תקנ"ח ס"א): "בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי.

הגה: ויש שמחמירין עד חצות היום ולא יותר (הגהות מיימוני); אם חל ת"ב בשבת ונדחה ליום א', מותר לאכול בשר ויין יום ב', אבל בלילה אסור מפני אבלות של יום (מהרי"ל).

בפשטות אין סתירה בין דברי השו"ע. מעיקר הדין בצאת ת"ב הותר הכל. וכמסקנת הגמ' בתענית ל' ע"א עיי"ש, ולכן כתב שמותר לספר ולכבס מיד. אמנם כדי לציין את העובדה שעיקר שריפת ביהמ"ק הייתה בי' באב הרחיבו את המנהג שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין עד סוף י' באב לדעת השו"ע, ולרמ"א עד י' בחצות.

אמנם המ"ב (בסי' תקנ"ח סק"ג) הוסיף וכתב: "והוא הדין שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות". ובשעה"צ אות ה' כתב שהמקור הוא רש"ל.

ואכן ב'ביאור הלכה' (שם ד"ה עד חצות) הביא בשם ה'מאמר מדרכי': "דמסתמת מרן ומור"ם כאן וכן ממה שכתוב לעיל סי' תקנ"א סעיף ד' משמע דאף ממנהג כשר לא אסור אלא בבשר ויין, אבל לענין רחיצה ותספורת לא החמירו. ומצאתי להרב ה'שירי' שהתיר גם כן". בסופו של דבר מסיק ה'ביאור הלכה': "ומ"מ קשה להקל בזה, שכמה אחרוני זמננו העתיקו דין זה למעשה". ואע"ג דבדיני אבלות קי"ל דהלכה כדברי המיקל, וכ"ש בנידון

מותר לכבוד שבת. ונראה שמה שכתבו הא"ר והקיצושו"ע שההיתר הוא מהבוקר – לא דיברו אלא בהווה, שדרכם היה לכבס בנהר ולהסתפר במספרות וכדו' וזה נעשה ביום ולא בלילה. אך אה"נ דהותר כבר מהלילה. ולפי סברה זו, רחיצה אינה מותרת אלא ביום, ולא במוצאי ת"ב, מפני שבלאו הכי רגילים להסמיך אותה לשבת כדי שיבוא לשבת כשהוא נקי.

ונראה שכיום שיש מכוונות כביסה ובנקל ניתן לכבס בלילה, אדרבה, עדיף לכבס במוצאי ת"ב מביום ו' בבוקר, שהרי הכיבוס ביום ו' הוא בניגוד לתקנת עזרא (ב"ק דף פ"ב) וכןפסק בשו"ע (או"ח ס' רמ"ב ס"א): "מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת". והסביר המ"ב (שם ס"ק ה'): "אבל לא בע"ש – כדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי השבת", וא"כ עדיף לכבס ביום ה' בלילה שהוא מוצאי ת"ב ולהשאיר את יום ו' פנוי לצורך הכנות לשבת.

ג. כיבוס בגדים שאינם נצרכים לשבת

מכיוון שכל היתר הכיבוס במוצאי ת"ב הוא לכבוד השבת, צריך להקפיד לכבס רק בגדים שהם לכבוד שבת, ולא בגדי יום חול. ואפילו לצרך בגדי חול למכונת כביסה המכבסת בגדי שבת אסור. וכן כתב בשו"ת 'אז נדברו' (ח"ח סי' מ' אות ב'). וכן פסק הגרש"ז זצ"ל (שלמי מועד עמ' תק"ג), אלא דהוסיף שאם מטעמי חיסכון מקפידים תמיד שלא למלא 'חצי מכונה' – גם כאן יהיה מותר להוסיף בגדי חול כדי 'להשלים מכונה'.

דין דאינו אלא מנהג (עיין במג"א שם ס"ק א'), מ"מ נראה שמנהג זה הינו מנהג חמור, כיוון שמצינו מגדולי האמוראים שצמו אף בעשירי, כפי שמובא בירושלמי תענית (סוף פ"ד), לכן החמיר בו ה'ביאור הלכה' לאסור אף רחיצה וכיבוס ותספורת עד י' בחצות.

ב. כיבוס במוצאי ת"ב שחל ביום חמישי

כתב המ"ב (שם ס"ק ג') בהמשך דבריו: "וכשחל ט' באב ביום ה', שאז יום עשירי הוא ערב שבת, מותר בכל זה לכבוד שבת". כוונתו כמובן להיתר כיבוס ותספורת, שהרי אכילת בשר ויין בע"ש אינה כבוד שבת.

והנה בלוח א"י לגרי"מ טיקוצ'ינסקי כתב השנה: "דלספר ולכבס מותר מייד בבוקר מפני כבוד השבת". ומשמע שבליל מוצאי תשעה באב אסור. מקור פסק זה ב'אליהו רבה' (סוף סי' תקנ"ט אות ל"א) שכתב: "ונ"ל כשחל תשעה באב ביום ה' מותר להסתפר בשחרית של ערב שבת, וראיה מסי' תקנ"א סעיף ט"ז מטור וב"ח", וכן כתב הקיצושו"ע (סי' קכ"ד, כ'): "אם יום העשירי חל בע"ש – מותר לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית מפני כבוד השבת". אלא דהא גופא קשיא – מדוע הותר הכיבוס רק מהבוקר ולא ממוצאי ת"ב?

ואכן במג"א (סי' תקנ"ח א') כתב: "ופשוט דכשחל ביום ו' הכל מותר לכבוד שבת". משמע שמיד במוצאי ת"ב הותר, כדינא דגמרא. וכן מדברי המ"ב (סי' תקנ"ח ס"ק ג') משמע דכל יום העשירי

מחבר ספר שש"כ והסכים עם דברינו. ונראה שאף בדברי המ"ב מדוקדקים הדברים, שהרי כתב המ"ב (סי' תקנ"ח ס"ק ג'): "וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות. וכשחל ט"ב יום ה', שאז יום עשירי הוא ערב שבת, מותר בכל זה לכבוד שבת". "כל זה" – היינו כל כיבוס שבסופו של דבר יביא לכבוד שבת (גם אם מדובר בכיבוס בגדי חול שיביא בעקיפין לנחת בהכנת צורכי השבת). וכן מוכח במג"א (תקנ"ח א') דכתב: "ופשוט דכשחל ביום ו' הכל מותר לכבוד שבת", דקדק וכתב "הכל".

ד. סיכום

א. לדעת השו"ע והרמ"א מעיקר הדין מותר לכבס מייד במוצאי ת"ב בכל שנה ואין להחמיר אלא באכילת בשר ושתיית יין כל יום י' (לשו"ע) או עד חצות יום י' (לרמ"א).

ב. אעפ"כ כתב הבה"ל (סי' תקנ"ח ד"ה עד חצות) להחמיר גם בכיבוס ותספורת עד חצות יום י' אב, מפני שהרבה אחרונים החמירו בכך, אך בשעת הדחק ניתן להקל כהשו"ע והרמ"א: "שמנהג זה אינו נוהג אלא מקרוב חדשים באו מכמו ארבעים שנה" (שו"ת 'שאלת יעב"ץ' ח"א סי' צ"ב).

ג. כשחל ת"ב ביום ה' מותר לכבס ולספר מייד בצאת הצום לכבוד שבת, ואין להחמיר ולחכות לבוקר. ואף מצווה להזדרז ולכבס בלילה, כדי לפנות זמן להכנת צרכי שבת במהלך היום שלאחריו – וכל זה בכביסה של בגדים לצורך השבת.

אמנם פעמים רבות יוצאים בני הבית לחופשה מחוץ לביתם ביום א' שלאחר ת"ב (י"ב באב) ולכן הם צריכים לכבס את כל בגדי השבוע הבא כבר ביום ו'. האם במקרה זה של שעת הדחק יותר להם לכבס את כל הכביסה כבר ביום ו'?

לכאורה, עפ"י מה שכתבתנו לעיל נראה שאין היתר לכבס אלא את הבגדים שהם לכבוד שבת. אך נראה שאם נחמיר ונאסור את הכיבוס עד יום ו' בחצות (כדעת הרמ"א שאסר רק עד חצות, עפ"י המ"ב שאמר שה"ה לכיבוס ולתספורת), תהיה זו קולא גדולה וזילות בכבוד השבת. שהרי מעיקר הדין על פי תקנת עזרא צריך להקדים ולכבס את הבגדים ביום ה' כדי שביום ו' יהיה פנוי להכנת סעודת השבת, ואעפ"כ התירו זאת הפוסקים בימינו כשיש מכוונות כביסה ואין בכך טורח גדול, מכיוון שהדבר אינו פוגע בהכנת צרכי שבת [עיי' שש"כ ח"ב פרק מ"ב סעיף ה' ובהערה י"ג שדן בדבר, ומשמע מהגרש"ז אורבך זצ"ל שמעיקר הדין כיום יש להקל. וכן כתב הגר"א נבנצל שליט"א ב'ביצחק יקרא' סי' רמ"ב ס"א ד"ה מתקנת]. אך במקרה הנידון, מכיוון שמדובר בד"כ בכמויות כביסה גדולות שהצטברו במשך ימי איסור הכיבוס, גם כביסה במכונה היא טורח גדול שעלול לפגוע בכבוד השבת, והוא בניגוד לתקנת עזרא. לכן נראה בבירור, שעדיף להקל ולהתיר לכבס כבר במוצאי ת"ב, שאיסורו אינו אלא מנהג, מאשר לפגוע בתקנת עזרא. סברה זו אמר לי ידידי הרב אילן סלע. והרצתי את דבריו לפני מו"ר הגאון הרב יהושע נויברט (שליט"א) [זצ"ל] בעל

ביום ה' בלילה כן יתפנה יום ו' לצרכי הכנות לשבת, נמצא שאף כביסות אלו לכבוד שבת הן, ודברים אלו מדוקדקים מדברי המג"א והמ"ב.

ד. הממהרים לצאת מביתם ביום א' לאחר ת"ב שחל ביום ה' (כגון לחופשה וכדו') יכולים לכבס אף בגדי חול במוצאי ת"ב ביום ה' בלילה והיתר זה הוא ל"כבוד שבת", שכל שיספיקו לכבס יותר כביסות